

Högsby kyrkogård

Högsby församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2007

Magnus Johansson och Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2007, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
HÖGSBY KYRKOGRÅRD	7
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	15
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	22
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövärden.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och länsmuseerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsmuseets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydiskandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Möre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinarie döme, inom Linköpings stift. Ordinarie dömena inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinarie dömen. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Möre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

HÖGSBY KYRKOÅRD

Fastighetsbeteckning: Högsby 8:1, Högsby socken, Högsby kommun, Stranda och Handbörd härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: Högsby och Fågelfors: 1760: 2818 inv, 1800: 4356 inv, 1860: 6505 inv, Högsby: 1900: 5070 inv, 1950: 5358 inv, 2004: 4148 inv

Kyrkomiljön

Högsby kyrka med omgivande kyrkogård ligger mitt inne i Högsby samhälle. Platsen har en lång historia som mötesplats i bygden. Genom kommunen rinner Emån som redan under förhistorisk tid var en viktig kommunikationsled in i landet. Utmed Emån och andra vattendrag finns lämningar från såväl stenålder som bronsålder men mest framträdande är järnålderns lämningar med flera kända gravfält. I Högsby möts än idag vägarna från Växjö och Kalmar vidare mot Linköping och Stockholm. Första gången Högsby kyrkby nämns är i en uppräknig över Linköpingsbiskopens inkomster från gårdar i trakten från år 1418. I kyrkans närhet växte det fram olika sockengemensamma verksamheter och näringsställen som kom sig av de goda kommunikationerna t ex kyrkstallar, sockenmagasin som flyttades till Kolsrum år 1894 och sockenstuga . Prästgården ligger i Högsholm.

Kyrkan

Högsby kyrka började uppföras omkring 1250. Under perioden fram till 1350 uppfördes långhus och kor. Byggnaden kompletterades med sakristia som omtalas från 1550. Åren 1772-74 utökades kyrkan med ett torn ritat av arkitekten A. Törnberg. Under 1800-talet växte befolkningen och kyrkan behövde utvidgas. Uppdraget gick till arkitekten A. F. Nyström som ritade ett helt nytt långhus. Vid samma tidpunkt fick tornet sitt nuvarande utseende krönt av en hög spira. Exteriör och interiört präglas kyrkan av nyromanska och nyklassicistiska drag. Från den gamla kyrkan överfördes flera äldre inventarier bl.a. två altarskåp. Det ena av dem, tillverkat på 1490-talet, ingår idag i kyrkans altarupsats.

Kyrkogårdens historik

De äldre uppgifterna är hämtade från Manne Hofréns artikel om Högsby kyrka i *Högsbyboken II*. Uppgifterna har kompletterats med material från Antikvarisktopografiska arkivet i Stockholm samt Kalmar läns museums topografiska arkiv.

När den första kyrkan i Högsby byggdes bör även en kyrkogård ha anlagts. Den var troligen redan då främst utlagd söder om kyrkan. Kring kyrkogården fanns troligen en omgärdning, en s k bogårdsmur, av timmer.

År 1632 ska en kyrkogårdsmur ha tillkommit med stigluckor vid ingångarna. Såväl mur som stigluckor syns på den teckning som Jonas Haquini Rhezelius gjorde i samband med den antikvariska inventeringsexpedition som han företog till Öland och östra Småland 1634 på Kammarkollegiets uppdrag. Bilden visar främst kyrkans utseende men kyrkogårdsmuren med en stiglucka i öster, klockstapeln i kyrkogårdens sydvästra hörn samt en mindre byggnad i det sydöstra hörnet. Sydost om sakristian låg kyrkogårdens benhus.

1686 finns en notering i räkenskaperna om att ett ”munkahus” vid kyrkans västra gavel ska ha rivits. Troligen rör det sig om en medeltida gillesstuga som använts vid olika kyrkliga fester. Resterna av byggnaden försvann troligen då tornet byggdes. Ytterligare en notering som rör

kyrkogården finns från 1711. Då ska trädgårdsmästaren Sven Jonsson på Berga gård ha plantera träd runt kyrkan.

Även Petrus Frigelius, kyrkoherde i Madesjö, har avbildat kyrkan. Detta gjorde han drygt 100 år efter Rhezelius, 1750. Frigelius var en flitig tecknare som avbildat fler kyrkor, framförallt på Öland. Hans bilder är detaljerade men har fel proportioner. Liksom på Rhezelius bilder är kyrkogårdarna inte detaljerat återgivna. På Frigelius bilder av Högsby kyrkan kan man dock se några förändringar. Klockstapeln har flyttat till det sydöstra hörnet och den bod som tidigare stod där är borta. Förflyttningen ska ha gjorts 1665 i samband med en renovering av klockstapeln. Stigluckan öster om kyrkan finns kvar och bilderna visar ytterligare en stiglucka norr om kyrkan, byggd 1728 av ”byggmästarna i Drageryd”, samt ett mindre luckskjul i det sydvästra hörnet. Benhuset som syntes på Rhezelius bild är borta. Söder om kyrkan är ett antal gravvårdar i form av små lådor med toppiga tak krönta av en flöjel. Denna typ av gravvårdsanordningar ska i äldre tider ha varit vanliga på kyrkogårdarna i södra Kalmar län. Idag finns dock endast ett exempel bevarat, den s k Tjurlösa-graven på Löts kyrkogård. Teckningens utförande antyder att kyrkogårdens mur kan ha haft någon form av avtäckning. Några år efter Frigelius besök i kyrkan ska området väster om kyrkan ha planerats men vad som menas med detta sägs inte.

Klockstapeln dömdes ut vid en biskopsvisitation 1769. Biskopen föreslog att man istället skulle bygga ett torn till kyrkan. Fem år senare stod detta klart och klockstapeln revs.

Bygget av tornet krävde arbete och ekonomiska resurser men när detta var färdigt vändes intresset mot kyrkogården. Under 1780-talet diskuterades hur muren runt kyrkogården, som var byggd av sten i bruk och avtäck med bräder, skulle repareras. Bl a fanns en tvist med bönderna i Böta fjärding. Dessa bönder hade också kyrkogårdshängnet vid kapellet i Långemåla att underhålla och lyckades slutligen få landshövdingens befrielse från att delta i underhållet av muren kring Högsby kyrka. Man hade också synpunkter på det kungliga brev som utfärdats 1764 och som krävde att alla kyrkogårdsmurar skulle vara kallmurade och utan trätak. Enligt bönderna i Högsby var det inte möjligt att bygga en kallmurad mur då det i området fanns fel typ av sten, saknades kompetens att bygga den typen av murar o s v. I början av 1790-talet bör dock en mur ha stått klar för 1791 beställde man nya smidda kyrkportar av järn från Fogelfors bruk. De var tillverkade av smeden Engström i Melby som ska ha varit en erkänt duktig smed. Portarna hängdes mellan stolpar av tegel, som köpts från Björnö tegelbruk norr om Kalmar. Stolparna kröntes av urnor. Även nya planteringar gjordes. Redan 1790 planterade trädgårdsmästare Widegren på Berga tillsammans med handräckning av bondsöner träd runt kyrkan och utmed nerfartsvägen. Arbetet drog dock ut på tiden och ska ha pågått ännu 1793.

I början av 1800-talet hade begravingar inne i kyrkorna förbjudits. För dem som hade råd gavs istället möjlighet att köpa en gravplats på kyrkogården. En av de mer påkostade formerna av gravmonument var att bygga ett gravkor, d v s en lite byggnad där man kunde ställa in kistorna. År 1829 ska ett sådant gravkor har byggts ” på sidan av kyrkan” av häradshövdingen och riddaren av Kongl Wasa Orden Herr G af Harmens, Ruda.

Den första kända utvidgningen av kyrkogården ska ha gjorts 1825. Hur stor denna var och vilka kvarter det omfattade är inte känt. Det bör dock ha handlat om ett mindre område eftersom man redan 1840 behövde utvidga kyrkogården igen. Även denna utvidgning bör ha omfattat ett mindre område. Nästa utvidgning som gjordes på 1880-talet var större och mera genomgripande. Det nya området iordningställdes söder och sydväst om kyrkan.

Kyrkogårdsmuren flyttades. Vid den här tiden ska muren ha varit av typen halvmur med en jordvall uppbyggd på insidan. Enligt en lantmäterikarta från 1880 som reglerar ägoförhållandet av marken nära kyrkan kan man utläsa att den gamla kyrkogårdens södra gräns gick i höjd med sockenstugan. Mitt i den dåvarande södra kyrkogårdsmuren fanns en mindre byggnad som troligen användes som bårhus. Denna byggnad revs och ett nytt bårhus stod klar 1886 i kyrkogårdens nya sydgräns. År 1891 togs de gamla träden ner och nya planterades.

Ytterligare en utvidgning av kyrkogården genomfördes 1918-21, även den i söder. Handlingarna är något svårtolkade men det förefaller som att någon har utarbetat ett förslag till anläggningens utformning. Detta förslag har därefter reviderats efter synpunkter från den dåvarande stadsarkitekten i Kalmar J F Olson. Till förslaget finns också en förteckning på lämpliga växter upprättad av trädgårdskonsulent Sigurd Ohlsson. Kanske var det Ohlsson som gjorde det ursprungliga förslaget till kyrkogårdens ordnande. Den gamla kyrkogårdsmuren revs och en ny byggdes längre söderut lik den gamla. På den södra delen av kyrkogården låg en byggnad som omnämndes som kapell men i realiteten var ett bårhus. Detta var byggt i sten i början av 1880-talet. Ett av de förslag till revidering av planen för den nya kyrkogårdsdelen som J F Olson framförde var att mark skulle avsättas för att uppföra ett kapell. Detta genomfördes dock aldrig. Grindarna vid den södra ingången till kyrkogården var av smide och lika de som fanns vid ingången öster om kyrkan. De var utförda i nygotisk stil. Planen anslöt sig till den gamla kyrkogårdens utformning med familjegravar utmed gångar och i kvarterens ytterkanter samt allmänna gravplatser i kvarterens mitt. Avsättningen av mark för ett kapellbygge skulle dock kräva en förändring av det nya områdets tänkta gångsystem. På flygfoto i Kalmar läns museums samlingar från 1935 kan man se att den nya delen av kyrkogården är tillhälften belagd med gravplatser. De flesta gravplatser förefaller vara belagda med grus och omgärdade med någon sorts häck. Träden utmed murar och gångar är ännu unga. Även på den gamla delen av kyrkogården är de flesta gravplatser belagda med grus. Det finns också flera gravkullar som troligen är överväxta med murgröna.

En känd profil i Högsby och södra delen av Kalmar län var byskomakaren Jonas Stolt. Han var också spelman och framförallt bygdeskildrare. År 1938 restes en minnessten över honom på Högsby kyrkogård.

I Växjö stift genomfördes 1949 en enkätundersökning angående stiftets kyrkogårdar. Undersökningen bestod av en frågelista som skickades ut till församlingarna på uppdrag av Ivar Hylander. En stor del av stiftets församlingar besvarade frågorna. Högsby församling var en av de som svarade. Tyvärr är svaren kortfattade men de ger ändå en viss information. Man bekräftar att det gjorts begravingar inne i kyrkorummet och att det fanns gravhällar bevarade inne i kyrkan. Om kyrkogården utseende i äldre tider hade man inte mycket kunskap. Däremot får vi veta att det vid den här tiden fanns gott om träd på kyrkogården, dock inte mot den norra gränsen. Träden var av sorterna lind, lönn och alm. Det fanns linjegravsområden men man trodde inte att gravplatser i äldre tider varit samlade efter bysamfälligheter. Gravkullar var vanliga och de var ovala till formen. På frågan om man hade några regler för gravvårdarnas storlek har man inte lämnat något svar varför man kan anta att det inte funnits några. På kyrkogården fanns flera prästgravar men man ansåg inte att det fanns någon typ av gravvårdar som var karaktäristisk för bygden.

I början av 1950-talet påbörjades arbetet med en ny utvidgning av kyrkogården. På läget nära Emån gjordes stora dränerings- och invallningsarbeten för att förhindra översvämningar på kyrkogården. Förslaget till anläggningens utformning togs fram av Erik E Wilén,

Kyrkogårdstjänst från Örebro 1952. Av handlingarna framgår att förslaget till ordnande av kyrkogården väckte en del kritik från länsarkitekten och Kungliga byggnadsstyrelsen. Man ansåg att förslaget inte tog vara på platsens skönhetsvärde och gångsystemets markerade axlar i saknade förankring i landskapsbilden eller inte anknöt till någon fast punkt i landskapet. Utvidgningen gjordes dock men hur vida man justerade planen efter dessa synpunkter har inte gått att fastställa. Arbetet kom igång 1956. Under grävningsarbetet påträffades människoben samt en järnframställningshård.

Ett nytt pumphus byggdes på kyrkogården 1967. Ytterligare en utvidgning gjordes 1983-84. Det nya området ritades av trädgårdsarkitekt Harry Kolsby som är en av de mest anlitade i södra delen av Kalmar län när det gäller kyrkogårdsarbeten under 1970- och 80-talet. Området som tillkom gränsar till den sydöstra delen av området från 1953. Året därpå godkändes H Kolsbys förslag till minneslund för kyrkogården. H Kolsby ritade också förslagen till omläggning av kvarteren G, H och M 1986 samt nya lövkomposter och plank 1987.

Nya armaturer på kyrkogården sattes upp 1999.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården ligger söder om kyrkan och består av fyra delar som tillkommit vid olika tidpunkter. Närmast kyrkan ligger det område som omfattar den allra äldsta delen av kyrkogården. Kvarteren är här betecknade L samt O-Å och området är utlagt i nord-sydlig riktning. Söder om detta område ligger en del som tillkom 1918 och som omfattar kvarteren A-D, F-H samt M-N. Detta område är utlagt i öst-västlig riktning. Ytterligare två områden ligger i söder nämligen utvidgningen från 1953 som omfattar kvarteren 1-3 samt den utvidgning som gjordes 1984. Även dessa båda områden är utlagda i öst-västlig riktning. De äldsta delarna av kyrkogården är ordnad med gravplatser belagda med grus medan övriga delar är insådda med gräs. På kyrkogården finns gott om träd och häckar som skuggar och delar av kyrkogården i olika rum.

Slutningen mot Emån i väster. (KI Högsby kyrk 039)

Del av kyrkogårdens halvmur och trädkrans i öster. (KI Högsby kyrk 013)

Omgärdning

I väster: Kyrkogården följer Emåns bana. Närmast kyrkan är en brant slänt ner mot Emån och här finns ett staket med stenpollare och ett järnräcke. I höjd med den del av kyrkogården som

tillkom 1918 planar höjdskillnaden ut och för att skydda kyrkogården från Emåns översvämningar har man byggt en vall.

I söder: Häck av häckoxbär.

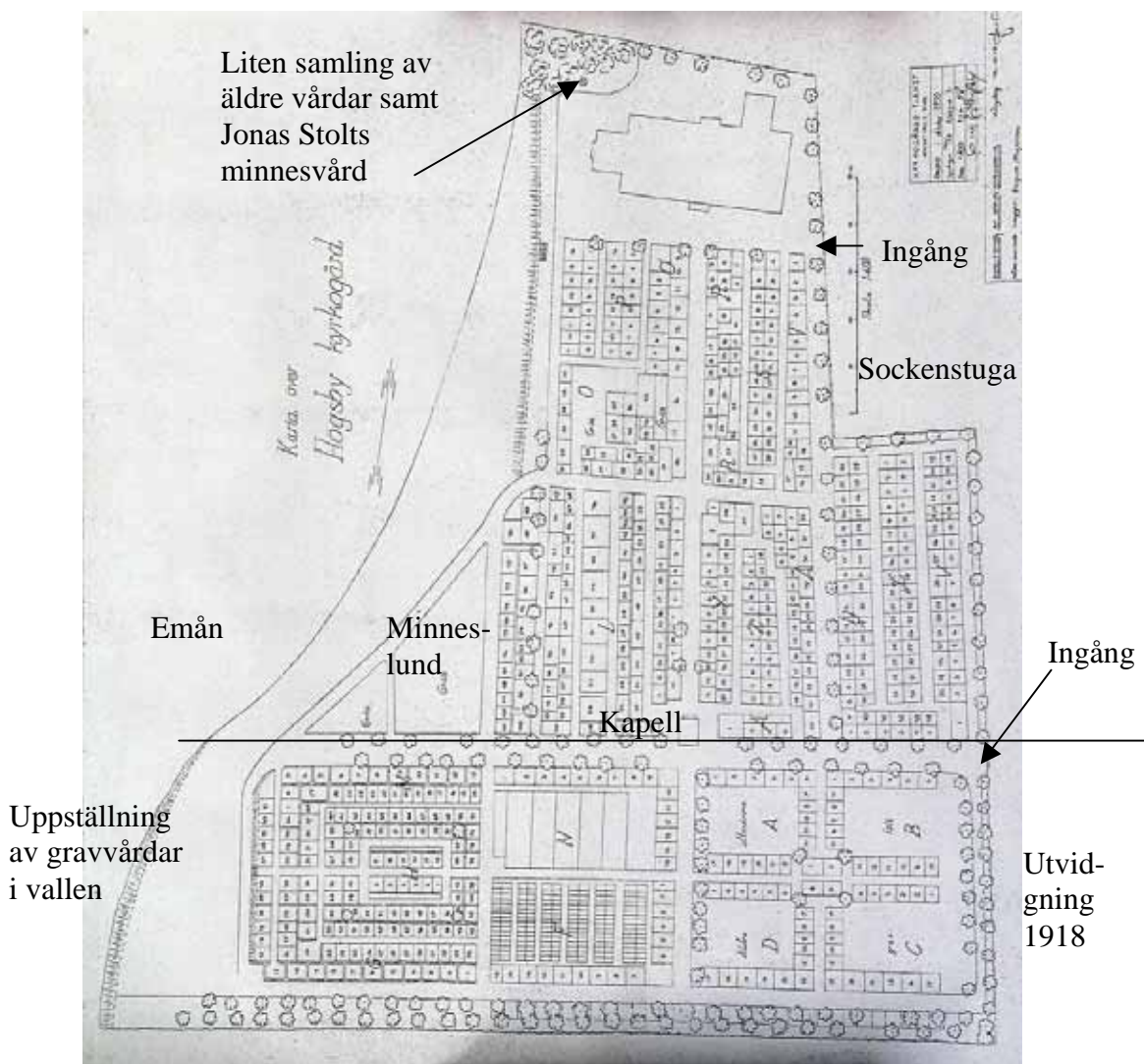
I öster: Kallmurad halvmur som vid sockenstugan övergår i häck av hagtorn.

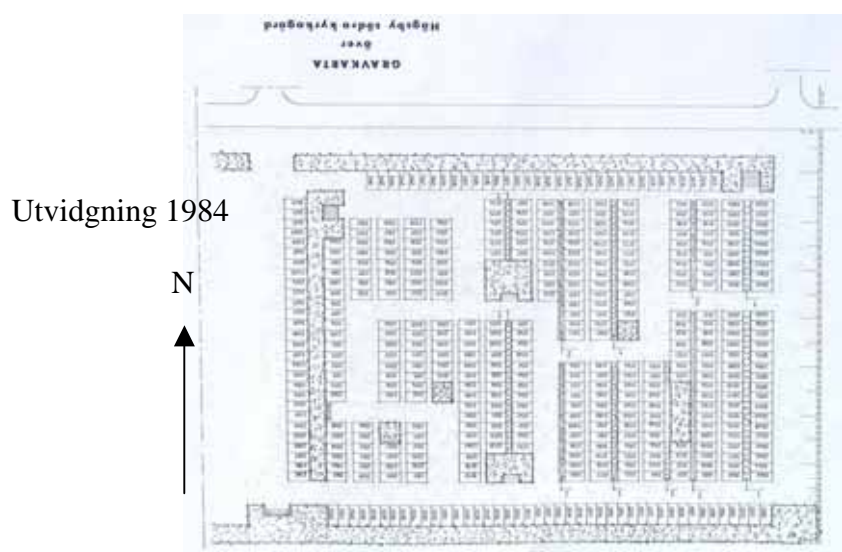
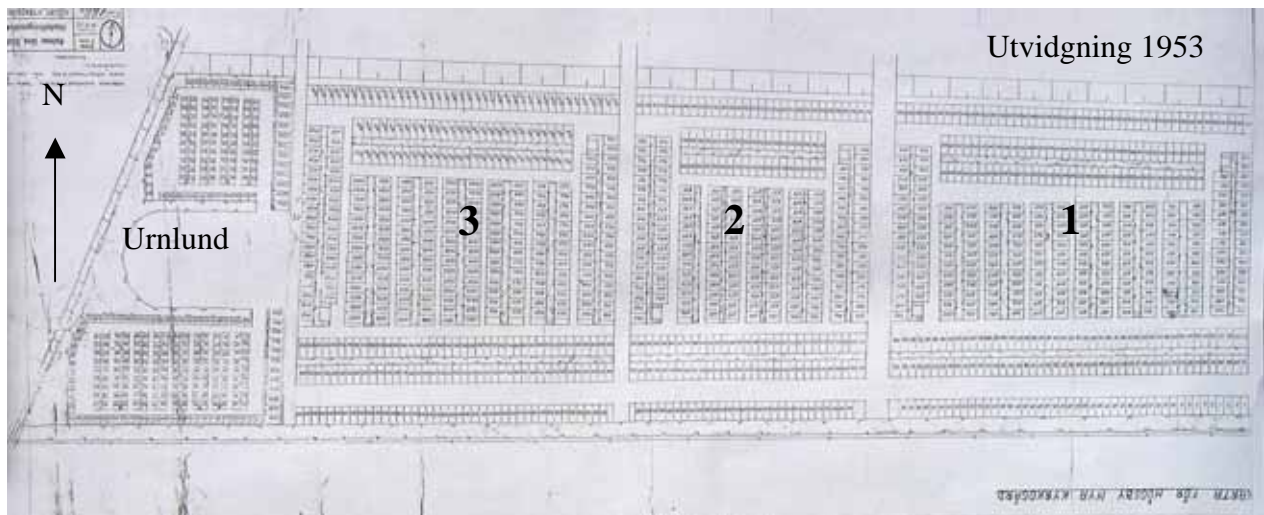
I norr: Häck av hagtorn.

Ingångar

I öster: Tre ingångar finns i öster. I anslutning till kyrkan finns ingång med dubbla grindar av svartmålat smide och portstolpar av granit krönta av förgyllda kors och kulor. Den andra ingången ligger längre söderut i anslutning till förråd och garage. Även denna ingång har dubbla svartmålade smidesgrindar mellan stolpar av granit. Den sydligaste ingången i öster finns nära gränsen mellan området från 1953 och 1984. Även denna ingång har dubbla svartmålade smidesgrindar.

I norr: Dubbla svartmålade smidesgrindar mellan stolpar av granit krönta av svartmålade kors.

Kartorna visar Högsby kyrkogårds olika delar och ungefär hur de ligger i förhållande till varandra. Kartorna har dock olika skalor vilket gör att förhållandet mellan de olika kartorna inte stämmer.

Vegetation

Trädkrans: En stor del av kyrkogården omgärdas av planterade lindar av olika ålder. Lindar markerar också gränserna mellan de olika utvidgningarna av kyrkogården som gjorts. Norr om kyrkan finns fyra hamlade almar i anslutning till ingången.

Övrigt: Utmed gången på kyrkans södra sida växer gamla, hamlade almar. På den äldsta delen av kyrkogården omgärdas flera av gravplatserna av häckar av buxbom. Vi flera gravplatser är höga tujor planterade. På den del av kyrkogården som tillkom 1918 är häckar av tuja, måbär och buxbom planterade. Det finns också ett antal björkar planterade. Björkar och häckar av tuja är också planterade på den del av kyrkogården som tillkom 1953 tillsammans med häckar av ölandstok och spirea. På den yngsta delen av kyrkogården finns flera olika sorters träd och buskar planterade bl a häckoxbär, spirea, forsythia, ölandstok, lind, japanska körsbär, ek, hängask, pil och sykomorlönn.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Ingången till kyrkogården i norr har vackra smidesgrindar. (KI Högsby kyg 023)

Vid ingången i norr finns också formklippta almar. (KI Högsby kyg 026)

Gångsystem

Kyrkogården har ett rätvinkligt system av raka, långa gångar. Gångarna används, utom på den äldsta delen, för att dela upp områdena i olika gravkvarter. Dessa är belagda med ett fint grusmaterial som packats hårt för att underlätta tillgängligheten på kyrkogården. Den nya delen av kyrkogården från 1984 har inga grusgångar utan är helt insådd med gräs.

Gravvårdstyper

Högsby kyrkogård har brukats under lång tid men idag återfinns få gravvårdar av äldre datum på kyrkogården. De äldsta vårdarna är två fragment av kalkstenshällar som ligger i vinkeln mellan sakristian och koret på kyrkans nordöstra sida och en stående kalkstensvård som troligen är från 1600-talet. Den står uppställd nordväst om kyrkan tillsammans med en sandstensvård av äldre datum och en smidesvård som troligen är från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal. På de äldre delarna av kyrkogården finns höga, stående gravvårdar från tidigt 1900-tal. I utformningen av de äldre gravvårdarna har inspirationen hämtats dels från nationalromantiken och dels från klassicismen. De nationalromantiska dragen syns i gravvårdar med osymmetriska krön och "råa" stenytter som ska föra tankarna till förhistoriska gravmonument. De klassicistiska dragen är symmetriska vårdar med dekor i form av kolonner och pilastrar, lagerkransar m.m. På den äldsta delen av kyrkogården har dock flera av de gamla gravplatserna försett med nya stenar i samband med nya gravsättningar. Det gör att det även på den äldsta delen av kyrkogården finns en stor blandning av gravvårdar från olika tider.

De klassicistiska influenserna i utformningen av gravvårdarna lever kvar under en stor del av 1900-talet men är mest framträdande under 1930-1950-talen. Därefter blir gravvårdarnas utformning och dekor allt enklare. Vanliga typer av dekor under 1960-80-talen är kors, soluppgångar, enkla blomsterslingor och tallskogsdungar. Materialet är framförallt granit av olika slag. Det är slående hur få gravvårdar av andra material som finns på kyrkogården. Ett fåtal gravvårdar av gjutjärn, marmor, sandsten eller kalksten finns. Majoriteten av gravvårdarna är stående men det finns också liggande vårdar. På den äldsta delen av kyrkogården har majoriteten av gravplatserna kvar sin ursprungliga utformning med grusbeläggning och omgärdningar av olika slag. Vanligast är buxbomshäck men det finns även staket av smide, stenramar samt pollare och kätting. Att ange den dödes yrkestitel är vanligast på de äldre delarna av kyrkogården. Att ange var den döde bott är inte så vanligt på stadskyrkogårdar men Högsby socken omfattar också landsbygden och därför har många valt att ange vilken by eller samhälle som man kommer från.

Se vidare i beskrivningarna av de olika delarna.

Minneslund

Minneslundan tillkom 1984 efter ritningar av trädgårdsarkitekten Harry Kolsby. Den anlades på den trekantiga gräsplanen som blivit över mellan den äldsta delen av kyrkogården i öster och Emån i väster. Minneslundan består av en halvcirkelformad berså av klippt måbär med plats för blomvaser i den främre delen. Två bänkar står inne i bersån. På ena sidan står en ställning i svartmålat järn med lyktor för gravljus. I den västra delen finns ett buskage av bl.a snöbär. Där finns även en äldre gravvård i form av ett smideskors uppställd som prydnad.

Urnlund

I den västra delen av det område på kyrkogården som tillkom 1953 är platser ordnade för urnor. Platsen markeras av ett stort tråkors. En liten plantering med en skylt med texten minneslund.

Minneslundan (KIHögsby kyg 036)

Bårhuset från 1880-talet. (KI Högsby kyg 015)

Byggnader

På den plats där bårhuset idag står stod enligt äldre kartor tidigare en byggnad som kan ha använts som bårhus. I mitten av 1880-talet förefaller denna ha byggts om till sitt nuvarande utseende. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i gult med många slätputsade detaljer avfärgade i vitt, i synnerhet på byggnadens framsida. De dubbla dörrarna av trä är målade i brunorange ton med svartmålad smidesbeslag. Taket är belagt med rött tegel. Byggnaden är orienterad i nord-sydlig riktning med ingången vänd mot kyrkan. Fasaderna mot kyrkan är dekorerade med en trappstegsgavel krönt av ett svartmålat smideskors. Byggnaden är uppförd i nygotisk stil.

Öster om kyrkogården, i höjd med den del av kyrkogården som tillkom 1918, ligger vaktmästeriet med förråd och garage. Byggnaden har stående vitmålad träpanel och svart plåttak. Den byggdes 1960.

Väster om den äldsta delen av kyrkogården, i sluttningen ner mot Emån, ligger en mindre byggnad som tidigare har använts som toalett. En liten stig omgiven av schersminebuskar leder fram till den lilla byggnaden med väggar av betong som är målats i grönt. När den byggdes är inte känt.

Övrigt

Eftersom kyrkogården gränsar till Emån i väster har man byggt en vall för att förhindra åvatten att tränga in på kyrkogården. I den norra delen av vallen har man skapat ett lapidarium d v s en museiuppställning av gravvårdar. Dessa har placerats liggande i vallen. Ytterligare ett mindre antal vårdar är uppställda nordväst och nordost om kyrkan. I nordost ligger resterna av två kalkstenshällar i den grusade ytan i vinkeln mellan sakristian och koret. I nordväst står en kalkstensvård från 1600-talet, ett smideskors av okänt datum och en sandstenvård över en man vid namn Lindberg. Här står också en minnesvård över byskomakaren Jonas Stolt som var en flitig hembygdsskildrare. Socknen lät sätta upp denna minnessten 1938.

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Gamla kyrkogården, kvarter L och O-Ä.

Allmän karaktär

Dessa kvarter utgör de äldsta delarna av Högsby kyrkogård. En utvidgning av området gjordes i söder och öster på 1880-talet. Idag syns inga spår av var den gamla kyrkogårdsgränsen gick men troligen var det söder om kvarteren O-T. Dessa kvarter har delvis kvar en oregelbundenhet i gravraderna som tyder på att området har en lång historia. Gravplatserna är familjegravar som har köpts för en längre tid. I kvarteren U-X syns möjligen rester av ett linjegravsområde i mitten av området och köpta gravplatser i ytterkanterna. Kvarteren U-X var tidigare belagda med sand och gravkullar ska ha varit vanliga. Idag är dessa bort. Hela området utmärks av de grusade gravplatserna med sina omgärdningar. Den vanligaste typen av omgärdning är en låg buxbomshäck men här finns också flera staket av stenramar, smidesstaket i jugendstil samt stenspallare med kätting emellan. En viktig del av området karaktär är de stora träden som omgärdar kyrkogården och som markerar gränsen mot utvidgningen 1918. Även de grusade gångarna som delar upp området i olika sektioner är en viktig del av karaktären.

Vy över en stor del av kyrkogårdens äldsta del som är belagd med grus. (KIHögsby 004)

Gången från kyrkans södra ingång till bårhuset. (KIHögsby kyg 031)

Gravvårdstyper

Inom området finns flera olika typer av gravvårdar från slutet av 1800-talet, den äldsta vården är från 1878, fram till idag. Det är dock de höga påkostade gravvårdarna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet som man som besökare först ser. Vid flera av gravplatserna finns en stor stående eller liggande gravvård som markerar familjegravplatsen samt ett antal mindre liggande eller stående vårdar över olika familjemedlemmar som gravsatts. På flera gravplatser har dock de äldre vårdarna bytts ut. I en del fall enkom för att modet har skiftat

och i del fall för att gravplatsen lämnats tillbaka till församlingen och upplåtits till en ny gravrättsinnehavare. Materialet är främst grå och svart granit men även röd förekommer. Ett mindre antal vårdar är av andra material. Det finns två gjutjärnskors, ett kors av marmor och två sandstensvårdar vara den ena kröns av ett kors i samma material samt inskriptionsplatta i marmor. Den andra är idag mycket trasig men har troligen ursprungligen krönts av ett marmorkors. Dess inskriptionsplatta av marmor finns dock kvar. En märklig gravvård är Stephan Björnströms sarkofagliknande vård från 1928. Vården är ritad av arkitekten Evert Milles och utsmyckningen i form av en eldslåga har ritats av arkitektens bror, konstnären Carl Milles. På en av gravplatserna finns en gravkulle överväxt med murgröna bevarad. Denna typ av gravplatsutsmyckning har varit mycket vanlig på våra kyrkogårdar men är idag nästan helt försvunnen. Murgröna har också använts för att smycka några av gravplatserna liksom höga tujor, sockertoppsgranar och ormbunkar. Titlar är relativt vanligt i kvarteren. Vanligast är titlarna lantbrukare, hemmansägare, kontraktsprost och komminister. Här finns också titlar med anknytning till järnvägen så som stationsinspektör, lokputsar och stationskarlsförman. Till de mera ovanliga titlarna hör pumpare, kakelungmästare, kusken, elektriker och charkuterihandlare.

Sandstensvård med marmorplatta. (KIHögsby kyg 032)

Gjutjärnskors. (KIHögsby kyg 060)

Kulturhistorisk bedömning

Området rymmer de äldsta delarna av Högsbys kyrkogård som fortfarande står på sina ursprungliga platser. Platsen har använts för begravning ända sedan medeltiden. Inte många spår finns kvar av detta idag utan kunskap om hur kyrkogården såg ut då får hämtas från andra källor. De äldsta gravarna är från sent 1800-tal. Dagens utformning med grusgravar omgärdade på olika sätt är en 1900-talsföreteelse. Flera av våra kyrkogårdar i länet har tidigare sett ut som de äldsta delarna av Högsby kyrkogård men de allra flesta har senare under 1900-talet såtts in med gräs. Det gör Högsby kyrkogårds äldsta delar till ett viktigt exempel på det tidiga 1900-talets kyrkogårdsideal. Kvarteren har använts kontinuerligt ända fram i våra dagar och platser som lämnats åter till församlingen har tagits i bruk på nytt. Idag är endast några få gravplatser utan sten, vilket är ovanligt. Många av de grusgravsområden som finns bevarade har förvandlats till ett förstadium till en museal kyrkogård men i Högsby

är grusgravsområdet i allra högsta grad en levande del av kyrkogården. Flera av gravvårdarna rymmer stora person – och lokalhistoriska värden. Här finns flera i Högsby välkända personer begravda. Många av dem har på olika sätt bidragit till samhällets utveckling. Titlarna på gravvårdarna berättar om samhällets sociala struktur och vilka olika verksamheter som förekommit i Högsby. Vårdarna av gjutjärn, gravstaket av smide, vårderna ritad av bröderna Milles samt de båda sandstensvårdarna vilka idag är kyrkogården äldsta gravvårdar bör föras upp på församlingens inventarieförteckning.

Stephan Björnströms gravvård från 1928 ritad av bröderna Evert och Carl Milles. (KI Högsby kyg 030)

En av kyrkogårdens gravplatser som omgärdas av smidesstaket. (KI Högsby kyg 037)

1918 års utvidgning. Kvarter A-D, F-H, M och N.

Allmän karaktär

Området har formen av en rektangel utsträckt i öst-västlig riktning. Mot norr markeras gränsen mot den äldre delen av kyrkogården av en lindallé. I söder finns den f d kyrkogårdsmuren i form av en halvmur kvar. Här växer också en rad med äldre lindar. Kvarteren kan delas in i tre olika områden som har lite olika uppbyggnad. De tre områden är A- D längst i öster, F och N i mitten samt G, H och M längst i väster. Den äldsta delen är A-D. De fyra kvarteren är i det närmaste kvadratiska ytor med köpta gravplatser i ytterkanterna och linjegravar i mitten. Där de fyra kvarteren möts bildar fyra gravplatser samt fyra stora lindar en kvadrat i kvadraterna. Kvarteren F och N utgör tillsammans ungefär lika stor yta som kvarteren A-D. I norra kanten av kvarter N, östra i F och N samt södra i kvarter F är köpta gravplatser ordnade. Övriga delar av kvarteren är ordnade för linjegravsområde. Tidsmässigt sträcker sig detta från 1935-1950-tal. Kvarteren G, H och M bildar tillsammans ett mönster med tre kvadrater av olika storlek. Kvarteren är ordnade endast för köpta gravplatser. Förutom dessa tre områden är gravplatser också ordnade utmed hela områdets gräs såväl i norr som söder. I samtliga kvarter är de köpta gravplatsernas vårdar ryggställda mot tujahäckar och vid flera av dem kan man se rester av de buxbomshäckar som tidigare omgivit gravplatserna. Området var tidigare belagt med grus men är idag insått med gräs. Linjegravvårdarna är ryggställda mot häckar av måbär. I området är ett antal björkar planterade. Deras hängande växtsätt skapar en särpräglad karaktär åt området.

Gravvårdstyper

Under 1900-talets första decennier blev de höga gravvårdarna allt mer omoderna vilket gjorde att vårdarna med tiden blev lägre. I området från 1918 saknas de riktigt höga vårdarna som utmärker den äldre delen av kyrkogården. Ett mindre antal vårdar som är så höga att de sticker upp över rygghäckarna av tuja finns dock. De representerar en mellan fas under 1920-talet då

de klassicistiska stilidealen när det gäller gravvårdar konkurrerade ut de nationalromantiska influenserna. Dessa vårdar var omkring en meter höga med rakt eller rundat krön. Ganska snart blev dock vårdarna ännu lägre och stack inte längre upp över rygghäckarna. I detta ligger en tanke om social utjämning och att ingen skulle förhäva sig men det var också mycket en fråga om smak och mode. De klassicistiska idealen var dock fortfarande viktiga. Många av 1930-40-talets gravvårdar har en utformning som för tankarna till antikens tempel med pelare och svagt trekantiga krön. Samma stilideal och dekorer som finns hos de köpta gravplatsernas vårdar fanns också hos linjegravvårdarna men dessa stenar var ännu mindre och enklare till sin utformning. Materialet är främst grå granit men också svart och röd. Ett fåtal vårdar är av marmor. Titlar är relativt ovanliga. Några av dem som finns är pastor, bildhuggare, hemmansägare, redaktör, furir, kusk och skogsinspektör.

Del av området anlagt 1918 från söder.
(KI Högsby kyg 021)

Gravplatser utmed gränsen mot området från 1953.
Rester av buxbomshäckar berättar att gravplatserna ursprungligen var omgärdade. (KI Högsby kyg 071)

Den östra delen av de tre olika delar som utgör området från 1918. KV A-D (KI Högsby 069)

Del av linjegravsområdet i den mellersta delen av området från 1918. KV F och N. (KI Högsby kyg 065)

Kulturhistorisk bedömning

Liksom den äldre delen av kyrkogården hade 1918 års utvidgning karaktärsdrag som är typiska för sin tid. Några av dessa drag, de grusbelagda gravplatserna som omgärdades, har förändrats under 1900-talet, men ännu finns den tydliga uppdelningen mellan köpta och allmänna gravplatser kvar. Detta visar på den sociala skiktning som fanns i samhället trots försöken att utjämna dessa genom de enhetligare gravvårdarna. Idag har denna skillnad ett socialhistoriskt värde som berättar om äldre tiders begravningsskick. Även i detta område

finns gravvårdar som har lokal- och personhistoriska värden. Dessa värden är dock inte lika tydligt avläsbara för en besökare bl a beroende på att det finns betydligt färre yrketitlar på gravvårdarna.

1953 års utvidgning. Kvarter 1, 2 och 3, samt urngravsområde.

Allmän karaktär

Området har formen av en mycket långsträckt rektangel i öst-västlig riktning. Till skillnad från området från 1918 har de tre kvarteren en likartad utformning. Samtliga gravplatser är köpta. Gravvårdarna är ryggställda mot varandra med häckar emellan. I kvarterens ytterkanter är häckarna av tuja och i dess mitt av ölandstok eller spirea. I områdets västra del är platser för urngravar iordningställda. Här finns också en stor, öppen gräsyta i vars västra del ett stort kors av trä står. Liksom på det område som anlades 1918 är ett antal björkar planterade.

Området från 1953 fotograferat från öster.
(KI Högsby kyg 023)

Området från 1953 fotograferat från väster.
(KI Högsby kyg 033)

Gravvårdstyper

Området domineras av de låga, rektangulära vårdar som blev moderna under 1950-60-talet och som har varit framträdande ända in på 1990-talet. De klassicistiska idealens dekorer har försvunnit. Vanliga typer av dekorationer på vårdarna från 1950-1980-talet är enkla kors, blomsterslingor, soluppgångar och tallskogsdungar. Materialet är främst grå och svart granit men det är också relativt vanligt med vårdar av röd granit. Titlar har nu blivit väldigt sällsynt. Bland dem som kunde hittas fanns skogsarbetare, lantbrevbärare, hemmansägare, fabrikör, lantbrukare och byggmästare.

Kultuhistorisk bedömning

Utvidgningen från 1953 representerar det svenska folkhemmet på kyrkogården. Nu anläggs inte längre linjegravsområden, titlar är omoderna och få gravvårdar utmärker sig. Området har en enhetlig struktur vars målsättning främst är att utnyttja marken så effektivt som möjligt. Arkitektoniska ambitioner har fått ge vika för målsättningen att få så många gravplatser som möjligt. Den enda arkitektoniska utsmyckning som finns kvar är rygghäckarna och gravplatsernas ordnande i förhållande till dessa. De lokal- och personhistoriska värdena har blivit ännu svårare att direkt identifiera men finns naturligtvis fortfarande.

Del av kvarter 1. (KI Högsby kyrk 073)

1984 års utvidgning

Allmän karaktär

Även detta område har formen av en rektangel utsträckt i öst-västlig riktning. Det är dock bara ett området längst i öster som tagits i bruk för gravplatser. Liksom på de två senast beskrivna områdena är gravplatserna ordnade ryggställda mot häckar. Till skillnad från de båda andra områdena har man här arbetat med ett mer varierat växtmaterial. Raderna med gravvårdar bryts av planterade träd med omgivande buskar. Bland de träd- och buskarter som används finns häckoxbär, japanskt körsbär, ek, lind, hängask, pil, spirea, sykomorlön, forsytzia och ölandstok.

Gravvårdstyper

Under 1990-talet har gravvårdarnas former blivit mjukare. De strikt rektangulära vårdarna är inte längre dominerande. Idag ser vi vårdar med rundade eller mjukt böljande krön. Grå granit är fortfarande vanligt tillsammans med röd medan den svarta graniten inte längre är så vanlig. Det finns också många nya typer av stenmaterial med olika nyanser och skiftningar. Några titlar kunde inte hittas. Däremot förekommer att man låter dekorera stenen med någon symbol som visar på den dödes intresse.

Kulturhistorisk bedömning

Området har fått en för tiden typisk anläggningsform med mer varierad växtlighet och mer individuellt utformade gravvårdar.

De västra delarna av området som anlades 1984. (KI Högsby kyg 027)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

På Högsby kyrkogård har människor begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och yrkestitlar. De olika yrkestitlarna vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten.

Högsby kyrkogård har sina rötter i medeltiden. Den äldsta kyrkogården låg söder om kyrkan utmed Emån. De första kända utvidgningarna gjordes under 1800-talet. Därefter har kyrkogårdens utvidgats 1918, 1953 och 1984. Samtliga utvidgningar har gjorts söder om kyrkan. Från slutet av 1800-talet har varje ny del av kyrkogården präglats av de stilideal som varit rådande då den tillkom. Den äldsta delen närmast kyrkan är belagd med grus och gravplatserna omgärdas på olika sätt. Gångarna är raka och breda. I de flesta gravkvarteren är gravplatserna ordnade i rader men i några av kvarteren närmast kyrkan visar en oregelbundenhet på att området använts för gravsättningar under lång tid. Området från 1918 har tre olika delar. Delar av dessa linjegravsområden bör bevaras eftersom de berättar om en idag försvunnen gravsättningstradition. På området från 1953 har den folkhemstanken tagit över och alla gravplatser och gravvårdar har ungefär samma storlek. De båda sistnämnda områdena har helt eller delvis varit belagda med grus och under 1900-talet såtts in med gräs. Den senast tillkomna delen har en modern anläggningsform med ett varierat växtmaterial. Trots de förändringar som kyrkogården genomgått utgör Högsby kyrkogård idag ett gott exempel på hur kyrkogårdsanläggningar förändrats under 1900-talet.

Kyrkogården har brukats under lång tid vilket gör att här finns flera olika typer av gravvårdar som varit vanliga på våra kyrkogårdar från slutet av 1800-talet och fram till idag. Här finns också ett mindre antal gravvårdar av äldre datum uppställda norr om kyrkan. I de äldre kvarteren utmärker sig de höga påkostade gravvårdarna av vilka många är omgärdade och gravplatserna belagda med grus. Särskilt utmärker sig de många buxbomhäckarna. Den stora mängden av buxbomshäckar är ovanlig i Kalmar län idag. Att omgärda gravplatser och belägga dem med grus var tidigare vanligt på våra kyrkogårdar men på Högsby kyrkogård är en ovanligt stor sammanhängande grusbelagd yta bevarad. Detta område har idag ett högt kulturhistoriskt värde och bör därför bevaras. Smidesstaket och gravvårdar av gjutjärn samt gravvårdar från mitten av 1800-talet eller äldre ska införas på församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen.

I anslutning till kyrkan finns flera byggnader som berättar om platsens betydelse som centrum för administration och service i socknen. Än idag är denna miljö relativt väl sammanhållen. Kulturhistoriskt värdefulla och viktiga för upplevelsen av kyrkogården är kyrkan, trädkransen, kyrkogårdsmuren och grusgångarna liksom närliggande bebyggelse som sockensstugan.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens tydliga pedagogiska struktur som genom sina olika tidsskikt inte bara speglar olika skeden i Högsby kyrkogårds utveckling utan också kyrkogårdarnas utvecklingshistoria i allmänhet.
- Av högt kulturhistorisk värde är det stora sammanhängande område med grusbelagda gravplatser, varav flertalet omgärdas av låga buxbomshäckar, som karaktäriserar kyrkogårdens äldsta delar.
- Flera av gravvårdarna har ett person- eller lokalhistoriskt värde som berättar om Högsbys historia.
- Kyrkan, kyrkogården och den omgivande bebyggelsen utgör tillsammans en värdefull kulturmiljö som vittnar om platsen betydelse som kyrkligt och administrativt centrum i bygden sedan medeltiden.

ARKIV OCH LITTERATUR

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Eriksson, H och Franzén, O, Högsbyboken II, Västervik, 1969

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härader i Östergötland. Stockholm 1983